

POSTFAȚĂ

*Mihail Sebastian – Modernitatea narativă
între „eternul feminin“ și literatura autenticității*

Romanul înfloririi și eflorescenței feminității are o consistență reprezentativitate în literatura interbelică, de la cărțile masive, ciclice ale Hortensiei Papadat-Bengescu până la textele unor autoare ca Sevastia Ticu Arhip, Magdalena Rădulescu sau H.Y. Stahl. Totuși, cel mai cunoscut text al acestei teme se consideră a fi *Enigma Otiliei* de George Călinescu. Alte prezențe ficționale feminine consistente credibile se regăsesc în opera lui Mihail Sebastian, care pare să fi fost exclus din acuza de „misoginism“ aplicată unei literaturi despre femei scrisă de bărbați. Călinescu, care spunea că Otilia este reprezentarea sa „în ipostază feminină“, avusese ca repere de diferențiere pe Mara și Vitoria Lipan, personaje clasice ale literaturii române, care tipologic amplificau distincția masculină a feminității prin care protagonisteles puteau să domine sistemul social alcătuit discriminator de o societate a bărbaților.

Mihail Sebastian s-a afirmat în piesele sale de teatru și în romanele sale ca un excepțional autor al eternului/misterului feminin și al caracteristicilor moderne ale așa-zisului „sex slab“.

Romancier de prim rang, Mihail Sebastian a fost și un remarcabil teoretician al romanului. O antologie – *Bătălia pentru roman* (antologie de Aurel Sasu și Mariana Vartic, Editura Atos, București, 1997) – îi selectează nu mai puțin de patru texte teoretice cu perspective inedite asupra genului proteic.

Unul dintre scriitorii de mari perspective, mort în puterea vârstei (chiar sub vârsta lui Eminescu), care a reușit totuși să creeze o operă rotundă, împlinită pe toate palierele de exercitare a scriiturii (publicistică, roman, dramaturgie), Mihail Sebastian

a fost un reprezentant de frunte al formidabilei generații '30. Sunt convins că dacă ar fi trăit mai mult, și ar fi trăit în Franța, ar fi ajuns la dimensiunile gloriei unui Mircea Eliade sau Emil Cioran. Cât a scris rămâne suficient să definească specificul creativității și originalității unui scriitor.

În plus, ca și scriitorii congeneri și conmilioni, reprezentanți ai noului val interbelic, exponenți ai citadinismului și ai personajului modern, complex și complexat, nu obosește să nege și să denigreze vechea maculatură pășunistă, ruralismul inhibat și anacronic, deși, în același timp, se arată plin de admirație pentru creația tradiționalistă a lui Rebreanu, de profunzime și monumentalitate.

Dar nu altfel procedează și poeții avangardiști, care invectivează tradiționalismul, îl revendică pe Ion Barbu (care nu se recunoaște avangardist) și sunt muți de admirație pentru opera lui Tudor Arghezi. Din această perspectivă se arată a fi eronată (dar bine camuflată și teoretizată) fascinanta teorie a „începutului absolut“, a „zidului părăsit și neisprăvit“.

În fond, toți inovatorii, înaintemergătorii, experimentalistii caută un arhimedic punct de raportare, de situare în spațiul cultural, pe care, cel mai frecvent, îl descoperă tot în oferta prodigioasă a tradiției.

Mihail Sebastian, ca un promotor al „literaturii evreilor și al femeilor“, ar fi putut intra în vizorul unui raționalist ca Julien Benda, care a anatemitizat „belphegorismul“, o estetică a femeilor și evreilor. (Recunoaște chiar Sebastian.) Și nu s-ar putea spune că o afirmație a lui Benda nu i se potrivește; „Arta trebuie să fie o pură stare afectivă, o înțelegere imediată a lucrurilor, fără orice deformare intelectualistă, în particularitatea lor, în unicitatea lor..“ (*Bătălia pentru roman*, p. 92).

Mihail Sebastian chiar își afirmă un fel de întâietate mondială în punerea în circulație a conceptului de „roman liric“, într-unul dintre foiletoanele sale: „Deslușim acolo existența unui «roman

liric» și îl considerăm pentru evoluția romanului și pentru adoptarea sa esteticii timpului, esențial. Spuneam chiar că roman liric nu înseamnă altceva decât roman modern“. (ibidem, p. 93).

Romanul modern, spune în esență Sebastian, se deepicizează, întrebuițează o „nouă gramatică“, persoana întâi și monologul interior urmând modulațiile spiritului și inteligenței, în fine, conchide că „romanul unei vieți era altceva decât biografia sa“. (ibidem, p. 98).

Sigur, dominantă tipologică a creativității lui Sebastian nu este nici dramaturgia, nici disponibilitatea pentru roman, ci spiritul teoretic, apetența ideologică și – de aici – polivalența polemică și virulența pamfletară. Deși termenul s-a demonetizat (și chiar demonizat), el rămâne un militant atât pe tărâm social, cât și în spațiul literar-cultural. „Evreitatea“ – „umanitatea iudaică“ – rămâne tema permanentă, dacă nu obsesia congenitală a creativității sebastiane, dar tot așa, prezentă mai ales în lucrările teoretice și nu în principalele sale creații literare. Evident, „teoreticianul“ se lovine în viața sa de zi cu zi de inconvenientul (sau blestemul) de a se fi născut evreu. Se mai păstrează un document revelator: „Avem onoarea de a vă încunoștiința că, în baza Decretului Lege din 9 august 1940, sunteți licențiat din serviciu pe ziua de 7 septembrie a.c. fiind evreu“.

Viața și cariera scriitorului brăilean au fost marcate de aceste imponderabile: dar nașterea și identitatea nu se pot șterge și nu se reneagă. E foarte simplu să spui că poporul român e tolerant și comprehensiv. Așa e. Dar ce să facă evreul, intelectual complex, cu atâta toleranță, când lui îi trebuie un spațiu generos, profitabil și stimulat în care să se simtă firesc, om, fără problema de a fi sau a nu fi evreu. De aceea, în cazul lui Sebastian trebuie discutat despre generația '30, despre afinitățile, opțiunile și atitudinile colegilor săi de generație.

În monumentală *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, G. Călinescu marchează (și chiar supralicitează)

„înrudirea“ lui Mihail Sebastian cu Mircea Eliade, generată de admirația comună pentru Nae Ionescu. Revin și în textele sale conceptele de „experiență tragică“, „destin“, însă apropierea nu merg mai departe: „Încolo, autorul este un adept al lui Descartes, ține la lucrurile «clare și distincte», aplicând acest cartezianism mai ales în câmpul senzațiilor. De unde un senzualism rece, lucid, cultivat cu exactități de geometrie. Neputându-și îngădui decât o singură experiență, aceea a rasei sale, scriitorul se refugiază în analiză și însemnările sale erotice sunt mai mult stendhaliene decât gidiene“. (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, Editura Minerva, București 1983, p. 963).

Tinerețea, decisă și confuză, uneori încordată, alteori explozivă, cu evadări turistice dar și intelectuale, este tema principală a *Accidentului*. Chiar și în roman se simte o stilizare diaristică, o mistificare a trăirilor și experiențelor concrete. Se simte chiar și o disponibilitate polemică și o aplicare spre caricaturizare pamfletară. Evreitatea care rămâne o „stare organică“, excesiv patetică, teatrală, pare anulată de vitalitatea care generează interogații, susceptibilitatea, sentimentalismul idilic, absurdismul, ambiția de afirmare, cultul prieteniei sunt lucruri afirmate și de Pompiliu Constantinescu, un fin exeget al operei lui Sebastian: „Spirit informat, curios de probleme sufletești, stăpânit de un categoric orgoliu intelectual... gustul vădit pentru iscodire introspectivă ... o neliniște fără patetism, o lucidă întoarcere în sine – dorința de reculegere într-o mândră singurătate morală, un orgoliu de reacție individualistă față de viață...“

În esență, Pompiliu Constantinescu, un critic atent al operei lui Sebastian, vede în autorul *Jocului de-a vacanța* un scriitor european, un mondialist înainte de a se fi inventat termenul: „Pentru dl Sebastian, iudaismul nu e nici o problemă național-evreiască, nici una a statului român, ci o problemă

personală, a monadei sufletești. Iosif Hechter s-a născut evreu, într-un oraș dunărean din Muntenia, și s-a format la cultura franceză, la analiștii și moraliștii ei inegalați“ (în Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, 4, Editura Minerva, 1970, pp. 581–582).

Absolut întâmplător am dat și peste o referință neașteptată a lui Ion Negoieșcu, publicată recent, despre Mihail Sebastian și romanul său *Accidentul*: „... am putea aminti și *Accidentul* lui Mihail Sebastian (roman al Brașovului): cu delicatul bun-simț artistic care îl caracterizează, M. Sebastian a dat perspectivă povestirii sale prin eroi cu nume niebelungice și prin atmosferă germană“. (Cercul literar de la Sibiu, prima integrare în Europa. *Romantism târziu* de I. Negoieșcu, în „România liberă“, sâmbătă, 18 august 2007, Evocare Aldine, p. 3).

Mihail Sebastian, marele scriitor, a fost el însuși un personaj complex, un interactiv receptacol al epocii prin care a trecut (și *Jurnalul* său extraordinar, apărut la Humanitas în 2005, rămâne cea mai bună dovadă). Televiziunea Română a propus (2005) un film documentar, *Sebastian*, realizat de Lucia Hossu Longin.

Jurnalul lui Mihail Sebastian, considerat o operă fundamentală a literaturii române și una dintre cărțile cele mai importante apărute după revoluție, parcurge epoca de maturitate și maximă creativitate a autorului (ian. 1935 – dec. 1944).

Trebuie spus că „personajul“ a creat pe dramaturgul strălucit care a fost Mihail Sebastian, dar dramaturgul rămâne ultima ipostază a creatorului, ilustrat succesiv, în gazetărie, în proză, în roman, ca exponent al literaturii autenticității (alături de Camil Petrescu, Mircea Eliade, Anton Holban, Constantin Fântânaru, Octav Șuluțiu).

Categoric nu se poate vorbi de o dedublare, psihologic erozivă Iosif Hechter/Mihail Sebastian, ci de o *forma mentis* specifică creatorului, de un *puer senex*, dar și de conștientizarea tragică a condiției iudaice.

Mișcările conștiinței, frământările psihologice pe care autorul le atașează acțiunilor personajelor au o puternică motivație în viața interioară, generate de educația, civilizația, cultura în care s-au format și activează. Nu este indiferentă la declanșarea analizei nici eflorescența situațională.

Potrivit tradiției – de la Stendhal la Camil Petrescu –, sentimentul cel mai pertinent rămâne gelozia.

Paul, Nora, Ann sunt personaje clorotice, unidimensionale, aproape eviscerate care revin la viață doar când dragostea dă în clocot, într-un joc erotic nu lipsit de cochetărie și frivolitate.

Spre deosebire de piesele de teatru, romanele lui Mihail Sebastian par construite într-un registru mai grav, survolând spiritul ludic din *Jocul de-a vacanța*, la hazardul tragic al dragostei și-al întâmplării. Cu toată sobrietatea ambiționată, scriitura se desfoliază tinerește, vioi, sagace, dezinvolt, nu lipsită de oarece frivolitate.

Deși protagoniștii vin din aceeași lume citadină, intelectuală, reflexivă, situațiile existențiale implică atitudini și consecințe mai complexe și angajează resorturile psihologice ale conștiinței puse în situații-limită, când gama restricțiilor și a opțiunilor devine esențialmente tragică.

Dar și aici, marile momente ale vieții pot fi generate ori deturnate de anumite decizii conjuncturale, aleatorii. Consecințele sunt imaginabile în formulele modului de existență și de gândire.

Pe un alt palier semnificativ, *Accidentul*, ca și *Orașul cu salcâmi*, rămâne un roman formativ, de construcție a personajelor în împrejurări defavorabile sau de-a dreptul tragice.

Însă înaintea situațiilor tragice sau a contextelor conflictuale rămâne disponibilitatea afirmată și asumată pentru aventură și complicațiile existențiale. Personajele își formulează programatic cât mai puține interogații și restricții, își anulează modelele conformiste de viață, afirmă chiar o dispoziție gregară pentru

suficiența mediocrității, pozitivității și pragmatismului – care ar putea fi generată și de spiritul existenței în grup, în echipă sau, cum se zice azi, în gașcă. Obsesia modernității este destul de apăsată prin selecția situațiilor și reacțiilor personajelor.

Chiar dragostea dintre Nora și Paul pare o proiecție onirică. Dar, oare, ființează amândoi în același vis?

Personajele, chiar dacă nu ajung la extrema „omului descompus“, au o anumită inconsistență și vulnerabilitate tipologică. Evident, nici nu sunt imaginate ca ferme structuri clasice (ca la Rebreanu sau George Călinescu), ci ca reprezentări posibile, fulgurante ale unui greu de definit om modern, supus disoluției și distorsiunilor civilizației mecaniciste.

AURELIU GOCI